

de tipologia obișnuită a manualelor. Semnalăm în acet sens sumarele care însoțesc fiecare parte a lucrării. O altă noutate constă în faptul că bibliografia este menționată pe capitole, la sfârșitul manualului, după care urmează indicele de nume și, în fine, tabla de materii. Evident sînt puncte de vedere și de procedare care își au justificarea lor, totuși noi continuăm să credem că bibliografia dată după ultimul capitol al fiecărei secțiuni mai importante ar fi mult mai ușor de consultat. În ceea ce privește conținutul, trebuie remarcată trecerea în revistă a principalelor puncte de vedere formulate asupra unui autor sau altul. De pildă, asupra lui Tucidide autorul expune diferitele interpretări date operei, apoi își exprimă punctul său de vedere, care este cel just. De exemplu, contrar unor puncte de vedere false, autorul susține, conform adevărului, că Tucidide admite existența aceluia factor pe care istoricul îl numește *Tykhe* și pe care F. Ballotto îl traduce prin „soartă”. Traducerea este însă necorespunzătoare, *tykhe* trebuind tradus prin „imprevizibilul” sau „nedeterminatul”, pe care omul însă trebuie să-l reducă pe cît posibil. Încheind, putem afirma că avem în față un manual util și valoros.

N. I. Barbu

JEAN-PIERRE VERNANT, PIERRE VIDAL-NAQUET, *Mythe et tragédie en Grèce ancienne*, Paris, Maspéro, 1972 184 p., 3 pl. (Coll. *Textes à l'appui*.)

Colecția *Textes à l'appui* a editurii François Maspéro adună în volumul consacrat mitului și tragediei un număr de șapte studii (cinci datorate lui J.-P. Vernant și ultimele două lui P. Vidal-Naquet) tipărite în diferite reviste de specialitate în ultimii ani, redate însă acum și alcătuit în fapt o carte, unitară prin metodă și coerentă în concluzii. Debutînd prin cîteva studii de sinteză ale lui J.-P. Vernant — de la atît de densele pagini consacrate Momentului istoric al tragediei în Grecia (*Le moment historique de la tragédie en Grèce : quelques conditions sociales et psychologiques*, p. 11—18) la studiul consacrat *Tensiunilor și ambiguităților în tragedia greacă* (p. 19—40) sau la cel intitulat *Ébauches de la volonté dans la tragédie grecque* (p. 41—74) — volumul continuă cu două studii consacrate problemei lui Oedip, *Oedip fără complex* (p. 75—98) și *Ambiguitate și răsturnare. Despre structura enigmatică a tragediei « Oedip Rege »* (pp. 99—132). Pierre Vidal-Naquet contribuie, la rîndul său, cu două analize, una a *Orestiei* (*Chasse et sacrifice dans l'Orestie d'Eschyle*, p. 133—158), cealaltă a lui *Philoctet* (*Le „Philoctète” de Sophocle et l'éphébie*, p. 159—184).

Cele trei sinteze ale lui Jean-Pierre Vernant duc, fiecare într-un chip propriu, la definirea mai exactă a semnificației fenomenului reprezentat de apariția, dezvoltarea și sfârșitul tragediei clasice grecești pentru evoluția conștiinței sociale și a mentalității colective. Atît stricta și extrem de pertinenta analiză a condițiilor apariției tragediei, definite ca un *moment istoric* bine determinat, cît și sublinierea specificului tragediei ca gen privilegiat al tensiunilor între două tipuri de gîndire, al ambiguității noțiunilor în curs de elaborare, al dezbaterii etice și social-politice contribuie în egală măsură la înțelegerea mai adîncă și nouă a procesului de dezvoltare a gîndirii sociale grecești, pentru care operele studiate constituie în egală măsură un document și un factor fundamental. Pe de altă parte, studiarea problemei — centrale pentru tragedii — a înțelesului exact al noțiunii tragice de culpabilitate, adevărea, pe această cale, a analizei moderne la problematica antică duc la o viziune autentică, nedeformată și nemo-dernizatoare a naturii și gradului responsabilității eroului tragic, ajungîndu-se astfel și pe calea investigației de psihologie istorică la o precizare strictă a sensului istoric și social al tragediei.

Studiul intitulat *Oedipe sans complexe*, remarcabilă demonstrație de metodă, construiește o argumentare riguroasă și convingătoare împotriva interpretărilor anistorice reinviind, intermitent și fără teme, de la Freud încoace.

Tot în legătură cu Oedip, al doilea studiu, referitor la structura tragediei lui Sofocle, constituie o contribuție fundamentală la definirea statutului eroului tragic și, de aici, la înțelegerea mai exactă a raportului între personalitate și colectivitate în gândirea greacă a acelor ani, prin compararea, surprinzătoare la prima vedere, dar ingenioasă și convingătoare, cu două instituții — una religioasă, cea a expulzării *pharmakos*-ului, cealaltă politică și strict contemporană, a ostracismului.

Analiza temelor de vinătoare și sacrificiu în *Orestia*, întreprinsă de Pierre Vidal-Naquet, urmărește nu să înregistreze prezența imaginilor legate de aceste motive, luate fiecare în parte, ci să pună în lumină particularitățile *raporturilor* între aceste imagini și modul în care aceste două activități ca instituții reflectate în conștiința greacă se reflectă și informează trilogia. Modul sistematic în care aceste teme se combină, corespondențele, opozițiile și răsturnările imaginilor de vinătoare și sacrificiu (imagini privilegiate în text și trimițând la un cuplu complementar și opus de noțiuni) constituie o armătură a cărei recompunere permite o înțelegere mai adâncă a trilogiei și a sensului ei, a modului în care e construită și a gândului pe care-l poartă.

Ultimul studiu al cărții, cel pornind de la tragedia *Philoctet*, permite autorului să definească mai exact și să explice particularitățile acestei tragedii: structura de referință e aici o altă instituție fundamentală a cetății, inițierea efebică, fundal al tragediei care pune în lumină cu mai multă exactitate problematica civică a operei sofocleene.

Cartea mi se pare remarcabilă, plină de sugestii și prezentând multe elemente de un deosebit interes ce se adaugă sporului deloc neglijabil de informație nouă asupra tragediilor propriu-zise. Probabil cel mai izbitor dintre ele este aplicarea novatoare a metodelor obișnuite numite de analiză structurală la studiul tragediilor grecești, și aceasta cu un câștig deosebit în rafinarea și adâncirea investigațiilor. Descifrate prin identificarea relațiilor pertinente situate apoi în contexte din cele mai variate și semnificative, inserate în ansamblul structurilor ce le sînt comparabile, temele, personajele, situațiile tragice sînt decodate într-un chip care nu forțează interpretarea textului, ci-i redă coerență interioară și coerență în raport cu universul mental în care a apărut.

Pe de altă parte însă, de remarcat mi se pare nu numai inovația în sine, ci și modul în care e adaptată și aplicată. Fără a confunda vreun moment tipul de lectură propus de ei cu decodarea structuralistă a unor mituri propriu-zise, autorii subliniază din primele pagini necesitatea de a ține seama de caracterul specific al obiectului de cercetat, constituind „opere scrise, producții literare individualizate în timp și spațiu” (*Introducere*, p. 8). Cercetarea caută așadar să pună în lumină sensul și intenția „exprimate prin operă, în structura și organizarea ei internă” (*ibid.*). Revendicîndu-se în egală măsură de la sociologia literaturii și de la antropologia istorică, continuînd o direcție de cercetare schițată de Louis Gernet, investigația celor doi autori caută să înțeleagă cum se articulează aspectul social cu cel estetic și psihologic pentru a constitui instituția, fenomenul artistic și inovația psihologică pe care o reprezintă în chip unitar tragedia greacă.

Aceasta e studiată, așadar, nu ca un rezultat finit și static al unei eflorescențe literare, și nici ca istorie dramatizată, ci ca document de elaborare a unei noi viziuni asupra lumii, ale cărei motivații sociale și politice nu sînt nici o clipă uitate. Nu înregistrînd doar, ci exprimînd și realizînd prin însăși substanța ei saltul de la gândirea mitică la problematica clasică a cetății, tragedia capătă astfel o dimensiune socială și istorică pentru a cărei apreciere cartea lui J.-P. Vernant și P. Vidal-Naquet mi se pare a aduce contribuții esențiale.

O asemenea cercetare structurală care nu ocolește, ci dimpotrivă tinde să ducă la rezolvarea problemelor genezei, dovedește progresul pe care-l poate realiza aplicarea unei metode moderne și riguroase de cercetare respectînd dialectica subtilă a sincronului și diacronicului. Viziunea istorică corectă a *procesului*, a interdependenței exact înțelese a componentelor unei.

întregi societăți, rigoarea inteligentă a integrării elementelor studiate în structurile ei în evoluție, fac din cercetarea întreprinsă de cei doi autori o contribuție însemnată la cunoașterea universului mental al Greciei clasice și în același timp un model de investigație în sociologia literară și istorică.

Zoe Petre

MARCEL DETIENNE, *Les Jardins d'Adonis. La mythologie des aromates en Grèce*. Introduction de J.-P. Vernant, Paris Gallimard [1972], 241 p. + indici (Bibliothèque des histoires.)

Recentul volum dedicat de Marcel Detienne mitologiei aromatelor în Grecia reprezintă o contribuție deosebit de însemnată atât sub aspectul cunoașterii miturilor elene cât și sub acela al metodologiei unor atari studii. În realitate, cele două laturi, cea a rezultatelor și cea a căilor pe care autorul a ajuns la ele, sînt indisolubil legate și se condiționează reciproc. Căci inovația propusă de M. Detienne ține în primul rînd de faptul că autorul pornește de la un nou mod de lectură a mitului grec; erudiția și varietatea detaliilor aduse în discuție sînt necesitate de modalitatea principială de punere a problemei, modalitate nouă, deosebită și opusă interpretărilor cu care, de la Frazer încoace, opera în mod curent studiul mitologiei grecești. Unui comparatism excesiv, care definește un personaj mitic prin el însuși pentru ca apoi să-i găsească paralele în alte mitologii, Marcel Detienne îi opune (nu doar implicit, ci și polemic, din moment ce pornește de la miturile legate de Adonis, personaj central și în monumentală investigație a lui Frazer) analiza structurală a ansamblului în care personajul respectiv apare și prin care doar se definește. Conceput ca element al unei structuri coerente, personajul mitic e definit prin relațiile și opozițiile care-l situează în interiorul „sub-sistemului” căruia îi aparține și apoi în raporturile dintre acest „sub-sistem” și clasa generală care îl include. În acest fel, relațiile nu se mai caută între un Adonis grec — divinitate simbolizînd, în concepția comparatistă, ciclul dramatic al vegetației — și alte personaje similare din religiile și miturile din Orient sau de aiurea. Pornind nu de la atari ipotetice analogii, ci de la o caracteristică constant asociată personajului mitic în interiorul chiar al miturilor și cultului ce i se consacră — în cazul lui Adonis de la asocierea cu aromatele, cu mirtul în primul rînd — autorul desfășoară o investigație surprinzător de variată pentru descifrarea codului botanic al miturilor grecești, ajungînd să distingă o schemă constantă care opune plantele „solare”, calde, uscate, arse chiar, incoruptibile și aromate, plantelor „chtoniene”, implicînd conotații constante de rece, crud, umed și putrescent; cele două extreme sînt mediate de zona pozitivă a plantelor cultivate, echilibrînd cele două cîmpuri de noțiuni complementare și opuse. Or, constatarea revelatoare pentru înțelegerea semnificației și funcției lui Adonis în gîndirea mitică a grecilor este situarea lui succesivă la cele două extreme ale axului botanic și lipsa lui totală de raport cu zona medie, cu sfera plantelor de cultură și a umanului.

Lectura aceasta e lărgită și coroborată de verificarea ei în alte coduri paralele, aparținînd inițial gîndirii mitice, dar prelungindu-se în cele mai variate direcții — codul alimentar, codul astronomic, codul animalier. Comparația între datele științifice ori tehnologiile contemporane și știrile transmise de tratatele științifice antice, de la Aristotel și Teofrast la Pliniu cel Bătrîn (comparație sistematic și savant făcută de Marcel Detienne în secțiunea centrală a cărții) pune în lumină distanța între realitate și știrile consemnate de autorii antici: ei explicitează și perpetuează, în aceste zone, nu dintre cele mai familiare experienței, imaginea fabuloasă a mirtului și păsării Fenix, a vanillei și a animalelor fantastice, a unui Orient mitic